

การจัดการแหล่งเรียนรู้ของจิ๋วเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย
Management of Miniature Centre for Learning Thai Ways of Life

นางสาวนุชกร แข่งเจริญ

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการบริหารงานวัฒนธรรม

วิทยาลัยนวัตกรรมการบริหารงานวัฒนธรรมศาสตร์

E-mail : nu_jackka@hotmail.com

บทคัดย่อ

ผู้ศึกษาชาววังบ้านบางเสด็จ เริ่มต้นจากการที่นายแจ้ง ชูจันทร์ นำความกราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ถึงความทุกข์ร้อนของชาวบ้านในตำบลบางเสด็จ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อราษฎร จึงทรงมีพระราชดำริพระราชทานโครงการปั้นตุ๊กตาชาววังในพระบรมราชินยานุเคราะห์ ในช่วงปี พ.ศ. 2519 เป็นอาชีพเสริมให้ชาวบ้าน ส่งผลให้ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาเรื่องการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจิ๋วเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงานของศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทองในด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตไทย และศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจิ๋วเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม จำนวน 52 คน ได้แก่ 1) คณะกรรมการ และ สมาชิกกลุ่มศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ 2) ประชาชนในพื้นที่ ที่มีภูมิลำเนาใน อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง 3) นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว ณ ศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

จากการศึกษา พบว่า การบริหารงานศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จเป็นการบริหารงานโดยคณะกรรมการของศูนย์ ซึ่งคัดเลือกมาจากสมาชิกของกลุ่ม แต่ทั้งนี้คณะกรรมการที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันยังขาดความรู้ความสามารถด้านการบริหารงานในด้านต่างๆ เช่น ในเรื่องของเทคนิคการนำเสนอ การจัดทำบัญชี การประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ และไม่มีการวางแผนในการบริหารงานอย่างเป็นระบบ ดังนั้น ควรมีหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุน ช่วยวางระบบการบริหารงานให้กับคณะกรรมการของศูนย์ และควรมีการส่งเสริม สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ให้มีความรัก ความเข้าใจในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจิ๋วเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ต้องการให้พัฒนาศูนย์ตุ๊กตาชาววังเป็นแหล่งเรียนรู้ ด้วยสิ่งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรม ผ่านผลงานการปั้นตุ๊กตาชาววังในด้านต่างๆ อาทิเช่น คุณค่าของวิถีชีวิต ประเพณี และการละเล่นของคนไทย คุณค่าในการศึกษาขั้นตอนและวิธีการประดิษฐ์ตุ๊กตาชาววัง คุณค่าทางด้านจิตใจ คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ แต่จากการศึกษาพบปัญหาอุปสรรคในเรื่องความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันระหว่างคณะกรรมการกับสมาชิกของศูนย์ ถึงระบบของการ

บริหารงาน และขาดการสื่อสารเพื่อให้มีความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างทางวัดกับศูนย์ในการปรับปรุงศาลาการเปรียญ หลังเก่า จึงมีผลกระทบต่อการพัฒนาไปสู่การจัดการแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตไทยได้ในอนาคต

คำสำคัญ: การจัดการ, แหล่งเรียนรู้, ของจิว, มรดกวัฒนธรรม, วิถีชีวิตไทย

Abstract

The establishment of Ban Bang Sadej Court Doll Centre begun after Mr. Chaeng Chuchan has respectfully informed Their Majesties the King and Queen with regard to the sufferings of people in Bang Sadej Sub-district. Subsequently, Her Majesty the Queen has graciously initiated Court Doll Crafting Project under Royal Patronage of Her Majesty the Queen in 1976 to help the villagers earn a supplementary income. Ban Bang Sadej Court Dolls became well known since then.

The purposes of the research are 1) to explore Ban Bang Sadej Court Doll Centre, Ang Thong Province, in light of its function as a learning centre for Thai ways of life and 2) to examine its possibility for the management of miniature centre for learning Thai ways of life. This is a qualitative research. In-depth interviews have been conducted with 3 sample groups consisting of 52 persons. They are 1) chairpersons and group members of Ban Bang Sadej Court Doll Centre, 2) local people residing in Pamoak District, Ang Thong Province and 3) visitors to the Centre. All gathered data are then analysed descriptively.

According to this study, Ban Bang Sadej Court Doll Centre is managed by the Committee of the Centre appointed by the selection of group members. However, current Committee still lack managerial capabilities and understandings, including presentation techniques, accounting, public relation, arranging activities for educational promotion and systematic managerial planning. Assistancess from either public or private entities for management systemisation hence should be arranged for the Committee of the Centre. Further, the appreciation with community's cultural heritage and preservation awareness should also be promoted among younger generation. With respect to the possibility for the management of miniature centre for learning Thai ways of life, the majority of sample groups desire to develop the Centre into the learning site due to their recognition that court doll crafting reflects the value and significance of cultural heritage dissemination, namely the value of ways of life, culture, Thai plays and study on crafting process and method as well as mental, historical and economic significance. However, the study has also revealed certain problems/obstacles: the difference of opinion between the Committee and group members pertinent to the management system and the lack of proper communication in generating conformed understanding between the temple and the Centre in light of the renovation of old sermon hall. All these may have an impact on the development of the Centre into the learning site in the future.

Keywords: Management, Learning Centre, Miniature, Culture heritage, Thai Ways of Life)

บทนำ

วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีไทยเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่า สืบทอดจากบรรพบุรุษ มาเป็นระยะเวลายาวนาน ควรค่าแก่การยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติอันมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ควรค่าแก่การยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ อันเป็นสิ่งที่ควรช่วยกันอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาเอกลักษณ์ไทยให้อยู่ต่อไป ทั้งนี้ศิลปวัฒนธรรมไทยในด้านต่างๆ ที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนกลายเป็นเอกลักษณ์ จึงเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนในชุมชน กระบวนการการเรียนรู้เพื่อสืบทอดก็ขึ้นไปตามวิถีการถ่ายทอดทางสังคมจากรุ่นสู่รุ่นไม่ขาดตอน แต่ในยามที่ชุมชนล่มสลาย หรือการอพยพหนีภัยอื่นๆ นานเข้าก็ทำให้เกิดอาการโหยหาศิลปวัฒนธรรมที่คุ้นเคย

ในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของชุมชน ประเพณีการเล่นต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย หรือการอนุรักษ์ความเป็นไทยให้คงอยู่และไม่สูญหายไปนั้น สามารถสะท้อนออกมาได้หลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้ หรือการอนุรักษ์สืบสานในรูปแบบของงานหัตถกรรมการปั้นของจิว ซึ่งเป็นชิ้นงานที่มีรูปแบบสะท้อนถึงวัฒนธรรมและเรื่องราวต่างๆ ที่มีคุณค่าและความสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย ในการสื่อสาร ถ่ายทอดให้คนในรุ่นปัจจุบันและอนาคตได้ศึกษา เรียนรู้ ศูนย์ผู้ศึกษาชาวบ้านบางเสด็จ ตำบลบางเสด็จ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง เป็นสถานที่หนึ่งที่มีการบริหารงานโดยกลุ่มอาชีพปั้นตุ๊กตาชาววัง มีอาคารสำหรับนำเสนอผลงานที่แสดงถึงคุณค่าแห่งศิลปวัฒนธรรมไทย หลากหลายเรื่องราวอันมีที่มาแต่โบราณกาล มีศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งจะเป็นเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชน แต่ปัญหาในการดำเนินงานของทางศูนย์ยังพบปัญหาซึ่งยังไม่ได้รับการพัฒนา ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาหาแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจิวเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย เพื่อเป็นการอนุรักษ์เรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของชุมชน ประเพณีการเล่นต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย โดยศึกษาความเป็นไปได้และความต้องการของประชาชน ในด้านการจัดการแหล่งเรียนรู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับสาธารณชนได้ทราบและเรียนรู้ถึงเรื่องราววิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาของเยาวชน เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจในบทเรียน เป็นสื่อในการสอนที่ทำให้เห็นภาพและเข้าใจมากกว่าการอ่านในตำราวมทั้งเป็นสถานที่ที่สร้างความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวอีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานของศูนย์ผู้ศึกษาชาววังบ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทองในด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตไทย
2. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจิวเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย ของศูนย์ผู้ศึกษาชาววังบ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทอง

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า สืบค้น และรวบรวมข้อมูลตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลในองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ถึงหลักการบริหารงานและความ เป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย โดยใช้วิธีและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และออกแบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึกรายบุคคลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเอง มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกในการซักถามและเครื่องบันทึกเสียงเพื่อความสะดวกในการจัดเก็บข้อมูล โดยจะนำข้อมูลที่ได้มาทำการ วิเคราะห์เชิงพรรณนา กลุ่มตัวอย่าง มีดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ 1 ประกอบด้วย คณะกรรมการ และ สมาชิกกลุ่ม ศูนย์ผู้ติดตามชาววังบ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทอง จำนวน 12 คน ดังนี้

1.1 คณะกรรมการกลุ่มอาชีพปั้นตุ๊กตาชาววัง โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้วิธีการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 6 คน คือ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรณัญญิก ปฎิคม และ กรรมการศูนย์ผู้ติดตามชาววังบ้านบางเสด็จ

1.2 สัมภาษณ์สมาชิกศูนย์ผู้ติดตามชาววังบ้านบางเสด็จ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 6 คน

ในการเลือกกลุ่มเป้าหมายที่กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากบุคคลดังกล่าวเป็นผู้มีบทบาทในการนำเสนอหัตถกรรม การปั้นตุ๊กตาชาววัง ของศูนย์ผู้ติดตามชาววังบ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทอง ทำให้สามารถทราบถึงความต้องการในการ บริหารงาน และเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย

กลุ่มตัวอย่างที่ 2 ประชาชนในพื้นที่ ที่มีภูมิลำเนาใน อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) และใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ตามสถานที่สำคัญๆ ในตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เช่น ที่ว่าการอำเภอ ตลาด วัด ชุมชน ในช่วงระยะเวลาที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยประมาณ 30 คน เนื่องจากบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาใน อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ทำให้สามารถทราบถึง ความคิดเห็น ความต้องการและความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย ของศูนย์ผู้ติดตาม ชาววังบ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทอง

กลุ่มตัวอย่างที่ 3 นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว ณ ศูนย์ผู้ติดตามชาววังบ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทอง โดยใช้วิธีการ สุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) และใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกตัวแทน ของนักท่องเที่ยวในแต่ละขณะที่ให้ความสมัครใจในการให้ข้อมูล ในช่วงระยะเวลาที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยประมาณ 30 คน เนื่องจากบุคคลดังกล่าวเป็นนักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาศึกษา ได้เรียนรู้ พบเห็นสภาพในปัจจุบันของ ศูนย์ผู้ติดตามชาววังบ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทองทำให้สามารถทราบถึงความคิดเห็น ความต้องการเพื่อนำมาวิเคราะห์ความ เป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาการบริหารงานศูนย์ศึกษาวังบ้านบางเสด็จ

ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านวัดศาลาใต้ หมู่ 2 บ้านวัดศาลาเหนือ หมู่ 3 บ้านประชาว หมู่ 4 บ้านปากบาง หมู่ 5 บ้านปากคลอง และหมู่ 6 บ้านสระแก้ว อาชีพหลัก ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ได้แก่ การทำไร่ทำนา ทำสวนผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และปลูกไม้ประดับผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มะม่วง มะพร้าวอ่อน อาชีพเสริม ประกอบอาชีพต่างๆ ได้แก่ การทำก้านรูป การทำอิฐ การทำกลอง การประดิษฐ์ตุ๊กตาวัง รับราชการ/ครู/พนักงานรัฐวิสาหกิจ จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันประกอบอาชีพการปั้นตุ๊กตาวัง ภายในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 โดยประมาณ 50-60 ครัวเรือน ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ จะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม การทำก้านรูป และการทำอิฐ ตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีสถานที่สำหรับเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นศูนย์รวมของชุมชนบางเสด็จ คือวัดท่าสุทธาวาส และวัดสระแก้ว ซึ่งภายในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบระบบเครือญาติ และนับถือผู้อาวุโส

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของศูนย์ศึกษาวังบ้านบางเสด็จ ถึงความทุกข์ร้อนของชาวบ้านที่ได้ประสบปัญหาทางด้านอุทกภัยติดต่อกันมานานหลายปี ส่งผลให้ไร่นาของชาวบ้านล้มได้รับความเสียหายทำให้มีรายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาจารย์จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ และคณะมาช่วยในการสอนและฝึกหัดการปั้นตุ๊กตาวังให้แก่ชาวบ้านเพื่อเป็นอาชีพเสริมในการหารายได้ จากนั้นเป็นต้นมาทรงประทานความห่วงใย และทรงติดตามโครงการปั้นตุ๊กตาวังอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้ตุ๊กตาวังบ้านบางเสด็จเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาในด้านการบริหารงานตามโครงสร้างคณะกรรมการของศูนย์ พบว่า มีคณะกรรมการดำเนินงานทั้งหมด 9 ตำแหน่ง ได้รับการแต่งตั้งจากการคัดเลือกของสมาชิกกลุ่ม ดำรงตำแหน่งมาเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี แต่ยังคงความรู้ความสามารถโดยตรง ในด้านการบริหารงานในส่วนต่างๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ เทคนิคการนำเสนอผลงาน เป็นต้น ส่งผลให้ระบบการบริหารงานของศูนย์ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าที่ควร ในส่วนของรายได้และค่าใช้จ่ายของศูนย์จะเป็นระบบการหักเปอร์เซ็นต์จากยอดขายของสมาชิกที่นำมาฝากขาย โดยหักเข้าศูนย์จำนวน 10 เปอร์เซ็นต์ แบ่งเป็น 2 เปอร์เซ็นต์หักไว้สำหรับเข้าบัญชีกองกลางของทางศูนย์ อีก 8 เปอร์เซ็นต์ใช้สำหรับจ่ายค่าสาธารณูปโภค เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าถุง ค่ากระดาษ ค่าโทรศัพท์ ซึ่งถ้าหากมีเงินส่วนต่างที่เหลือจึงจะนำมาแบ่งเป็นเงินเดือนให้กับคณะกรรมการที่ประจำอยู่ที่ศูนย์ ทั้งนี้กลุ่มสมาชิกส่วนใหญ่มีได้นำผลงานมาฝากขายที่ศูนย์เพียงที่เดียว แต่ยังมีกรหาตลาดเพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายให้กับตัวเองอีกด้วย อีกทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์สมาชิกศูนย์ เสนอให้มีการจัดระบบการบริหารงานแบบสหกรณ์เพื่อความโปร่งใสในการตรวจสอบ หรือควรมีหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุน และช่วยวางระบบการบริหารงานให้กับคณะกรรมการของศูนย์ ตลอดจนส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่มีความรัก ความเข้าใจในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชนสืบต่อไป

จากการสัมภาษณ์ด้านประโยชน์และคุณค่าของตุ๊กตาวังบ้านบางเสด็จ คณะกรรมการ สมาชิกของศูนย์ ประชาชน และนักท่องเที่ยว พบว่า ตุ๊กตาวังมีประโยชน์ในเรื่องของการเป็นสื่อที่ช่วยบันทึกเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ด้านการละเล่น ประเพณี วัฒนธรรม การดำรงชีวิตของไทยที่มีมาตั้งแต่อดีต และเป็นสิ่งของสำหรับมอบแสดงความยินดี

เป็นของขวัญ ของฝาก ของที่ระลึก อีกทั้งเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเศรษฐกิจโดยรวม ซึ่งเป็นสื่อที่แสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เอกลักษณ์ของชาติได้เป็นอย่างดี และมีคุณค่าในการสื่อความหมายของวิถีชีวิต ประเพณี และการละเล่นของคนไทยในสมัยก่อน ซึ่งในปัจจุบันวิถีชีวิตเหล่านั้นกำลังจะเปลี่ยนแปลงและเลือนหายไป ในด้านคุณค่าการศึกษาขั้นตอนและวิธีการทำ เนื่องจากสมาชิกที่เรียนตั้งแต่ในรุ่นแรกมีอายุมากขึ้นจึงมีปัญหาเรื่องสุขภาพด้านสายตา และเป็นงานที่ต้องอาศัยผู้ที่มีใจรัก มีความใจเย็น เขาชนรุ่นใหม่มองไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญส่งผลให้หาผู้ทำการสืบทอดได้ยากในปัจจุบัน ในด้านคุณค่าทางด้านจิตใจ ผู้ทำการปั้นรู้สึกภาคภูมิใจในการสืบสานมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของไทย เมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้ามาพบเห็นแล้วทำให้เกิดความประทับใจจนถึงเรื่องราวในสมัยก่อน คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์ ทางด้านประเพณีวัฒนธรรม เรื่องราวในวรรณคดี ที่มีมาแต่โบราณที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และในด้านคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้ชาวบ้านบางเสด็จมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้ในการใช้จ่ายของครอบครัวสามารถประกอบอาชีพการปั้นตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จเป็นอาชีพหลักได้เป็นอย่างดี อันสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในชุดปัจจุบันในเรื่องการกระตุ้นให้ประชาชนสร้างธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ให้มากขึ้นในสังคม ดังภาพประกอบที่ 1-4

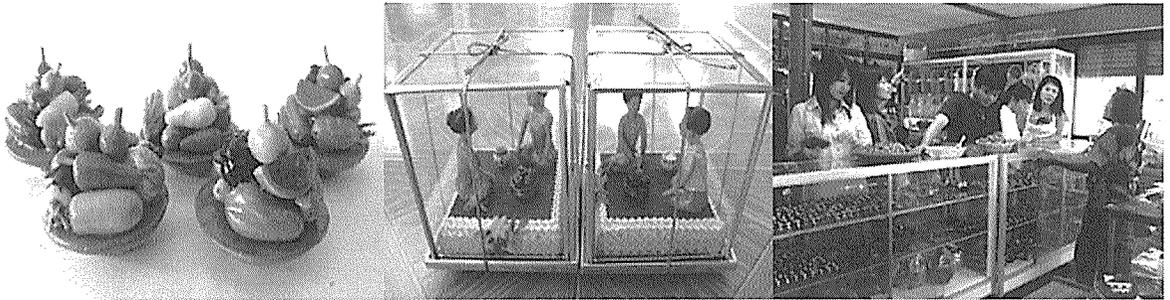
ภาพที่ 1 ตุ๊กตาชาววังแสดงออกถึงคุณค่าของวิถีชีวิต ประเพณี และการละเล่นของคนไทยในสมัยก่อน

ภาพที่ 2 การสาธิตและนักท่องเที่ยวทดลองทำ

ภาพที่ 3 ตุ๊กตาชาววังแสดงเรื่องราวทางวรรณกรรม เรื่องพระอภัยมณี

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ

ทั้งนี้แนวทางการพัฒนาควรจะมีการปรับปรุงและพัฒนาทั้งภายในและภายนอกของศูนย์ กล่าวคือภายนอกควรจัดภูมิทัศน์ให้มีความสวยงาม ร่มรื่นเป็นธรรมชาติดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเยี่ยมชม เนื่องจากสถานที่ตั้งศูนย์อยู่ในที่โล่งแจ้ง ส่งผลให้ผู้เข้าชมประสบปัญหาอากาศร้อน ภายในควรมีรูปแบบในการนำเสนอผลงานให้เป็นที่น่าสนใจ ทั้งในส่วนการจัดแสดงประวัติความเป็นมา และในส่วนการจัดแสดงผลงานให้มีความเป็นระเบียบสามารถเข้าใจได้ง่าย และเพื่อเกิดความเพลิดเพลินในการเข้าชมพร้อมกับการได้รับความรู้ และสามารถพัฒนาศูนย์ไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ของจิตเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทยได้ในอนาคต ทั้งนี้ในส่วนของรูปแบบที่ทางศูนย์ได้นำเสนอนั้น ไม่ได้เน้นการนำเสนอในส่วนที่เป็นความรู้ในการประดิษฐ์ผลงานเท่าที่ควร แต่จะเน้นในส่วนของการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับนักท่องเที่ยวเป็นหลัก จากการสัมภาษณ์กลุ่มนักท่องเที่ยว ได้มีการเสนอให้เพิ่มเติมในส่วนของการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความเคลื่อนไหว เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติรู้สึกมีส่วนร่วมและเข้าถึงบรรยากาศของผลิตภัณฑ์ที่จัดแสดงเหล่านั้นดังนั้นจึงควรมีระบบการบริหารงานที่เหมาะสมในการสื่อความหมายของมรดกวัฒนธรรมที่ต้องการถ่ายทอดให้เยาวชน และนักท่องเที่ยวได้ตระหนักและเข้าใจถึงประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานไปสู่รุ่นอื่นๆ ต่อไป

2. ผลการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย

2.1 ความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตไทย

1) แนวทางการพัฒนาศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ

จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการ และสมาชิกของศูนย์ พบว่า ทางศูนย์มีโครงการที่จะปรับปรุงในส่วนของรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหา ประวัติความเป็นมา ภาพถ่าย ขั้นตอนการทำตุ๊กตาชาววัง ของศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม สามารถศึกษาในข้อมูลของเรื่องราวต่างๆ ในการนำเสนอได้ด้วยตนเอง และได้รับความเพลิดเพลินไปในขณะเดียวกัน อีกทั้งมีโครงการที่จะปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม มีความร่มรื่นสำหรับนั่งพักผ่อน และกลุ่มนักท่องเที่ยวได้มีการเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าอยากให้มีการพัฒนารูปแบบการจัดแสดง การสาธิตขั้นตอนการทำ โดยจัดให้เป็นระบบตั้งแต่ทางเข้าศูนย์ให้สามารถเดินชมตามจุดต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน และควรพัฒนารูปแบบของสินค้าให้มีความหลากหลาย สามารถใช้งานได้จริงนอกเหนือจากการนำมาตั้งโชว์เพียงอย่างเดียว อีกทั้งควรเพิ่มเติมในรูปแบบการจัดทำเอกสารแผ่นพับเพื่อให้สามารถศึกษาประวัติ หรือการนำไปประชาสัมพันธ์ให้ผู้เข้ารับทราบ

2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จนั้น ยังไม่มีรูปแบบที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมมากนัก ดังที่กลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอความคิดเห็นให้มีการจัดรูปแบบของกิจกรรมที่เป็นเรื่องราววิถีชีวิต ประเพณี การละเล่น ที่มีความเคลื่อนไหวเพื่อให้มีความหลากหลาย และรู้สึกมีส่วนร่วมในบรรยากาศของการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยอีกทางหนึ่ง อีกทั้ง ในด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาศักยภาพให้กับคณะกรรมการและสมาชิกของศูนย์นั้น จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการ พบว่าไม่ได้มีการวางแผนงานที่แน่นอน เนื่องจากการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกที่ติดต่อเข้ามา เช่น เมื่อหน่วยงานพัฒนาชุมชนได้จัดกิจกรรมศึกษาดูงาน ก็จะมีการส่งคณะกรรมการศูนย์ออกไปศึกษาดูงานภายนอก เพื่อนำความรู้ในด้านการบริหารงานมาพัฒนาศูนย์ให้เป็นระบบ

3) รูปแบบการนำเสนอเป็นแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย

จากการศึกษาข้อมูลของรูปแบบในการนำเสนอเป็นแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย พบว่า คณะกรรมการ และสมาชิกของศูนย์ มีรูปแบบที่จะปรับปรุงการนำเสนอผลงานของทางศูนย์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมของชุมชนบางเสด็จ ในการรวบรวมเรื่องราวของชุมชนบางเสด็จแสดงออกโดยผ่านผลงานการปั้นตุ๊กตาชาววัง และสิ่งของต่างๆ ที่แสดงถึงการดำรงวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน ทั้งนี้การจัดแสดงนั้นจะต้องมีระบบการจัดผลงานให้เป็นหมวดหมู่ เป็นเรื่องเป็นราว เพื่อง่ายต่อความเข้าใจและสามารถดึงดูดความสนใจของผู้เข้าชมได้ และเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินในการเข้าเยี่ยมชมศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ

4) ความเป็นไปได้ในการสร้างรายได้แก่ชุมชนและธุรกิจเชิงสร้างสรรค์

จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการในด้านผลประโยชน์ของทางศูนย์ พบว่า มีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่สูงขึ้นในทุกๆ ปี โดยเฉพาะในช่วงเทศกาล ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกที่ปั้นตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จมีรายได้สำหรับใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นหากมีการจัดการระบบการ

บริหารรายได้ที่ดีจะสามารถช่วยให้สมาชิกส่วนรวมได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่และทั่วถึง อีกทั้งยังสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในชุดปัจจุบันในเรื่องการกระตุ้นให้ประชาชนสร้างธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ให้มากขึ้นในสังคม ซึ่งการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สู่ตลาดชาววังจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยกระตุ้น และส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ควรค่าแก่การยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติสืบต่อไป

2.2 ปัญหา/อุปสรรคในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า ศูนย์ศึกษาชาววังประสบปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินการจัดการแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตไทย เนื่องจากระบบการบริหารงานของทางศูนย์ยังมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันระหว่างคณะกรรมการและสมาชิกของศูนย์ ในการมีส่วนร่วมพัฒนาระบบการบริหารงานด้านต่างๆ ของทางศูนย์ให้มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ด้วยลักษณะโครงสร้างของชุมชนที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ส่งผลให้สมาชิกของศูนย์ หรือไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นต่อคณะกรรมการเพราะมีความเกรงใจ อีกทั้งในบางครั้งที่คณะกรรมการไม่ให้ความสนใจกับข้อเสนอแนะจากสมาชิกเพราะเกรงว่าจะเข้ามาหาผลประโยชน์กับศูนย์จึงส่งผลให้การดำเนินของศูนย์ไม่สามารถพัฒนาขึ้นได้ รวมถึงในการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทยจำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ในด้านการบริหารงานเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้ตรงกับความต้องการในการเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ แต่คณะกรรมการที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันยังขาดความรู้ความสามารถในการบริหารงานโดยตรง และทางศูนย์ไม่มีงบประมาณในการจ้างบุคลากรภายนอกเข้ามาช่วยดำเนินงานอีกด้วย และในด้านการปรับปรุงพื้นที่ของศาลาการเปรียญหลังเก่าสำหรับจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาชาววังบ้านบางเสด็จยังประสบปัญหาในเรื่องการสื่อสารที่ไม่ตรงกันระหว่างศูนย์กับวัดท่าสุทธาวาสเนื่องจากทางวัดมีแผนในการปรับปรุงศาลาการเปรียญหลังเก่าสำหรับจัดเก็บโบราณวัตถุที่เป็นมรดกสำคัญของทางวัดเช่นกัน ส่งผลให้การพัฒนาศูนย์ศึกษาชาววังบ้านบางเสด็จดำเนินการหรือพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทยนั้นเป็นไปได้ยากหากไม่ทำการสื่อสารเพื่อให้ความเข้าใจที่ตรงกันในการปรับปรุงสถานที่

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการบริหารงานในปัจจุบันของศูนย์ศึกษาชาววังบ้านบางเสด็จ พบว่า การบริหารงานภายในศูนย์เป็นการดูแลโดยคณะกรรมการตามโครงสร้าง ซึ่งปัจจุบันสมาชิกไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลเรื่องของการบริหารงานอย่างเต็มที่ เนื่องจากมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันในการติดต่อสื่อสาร ทั้งในเรื่องการเรียกประชุม การแจ้งข้อมูลด้านบัญชีการเงิน การติดต่องานจากหน่วยงานภายนอก หรือการส่งผลงานเข้าประกวด สมาชิกมีส่วนเกี่ยวข้องเพียงนำผลงานของตนมาส่งที่ศูนย์ซึ่งเป็นระบบการฝากขาย ทั้งนี้จากการศึกษา พบว่า ในปัจจุบันสมาชิกมิได้นำผลงานมาฝากขายที่ศูนย์เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีตลาดเพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายให้กับตัวเองโดยคำนึงถึงยอดขายเป็นหลัก เนื่องจากทางศูนย์ขาดระบบในการแจกจ่ายงานตามที่ถูกคำสั่งให้กับสมาชิกได้อย่างทั่วถึง จึงส่งผลให้ไม่สามารถควบคุมมาตรฐานของสินค้าได้ อีกทั้งสมาชิกส่วนใหญ่มีความต้องการนำเสนอให้ทางศูนย์มีการจัดระบบการบริหารงานแบบสหกรณ์เพื่อความโปร่งใสในการตรวจสอบการบริหารงานของทางศูนย์อีกช่องทางหนึ่ง หรือควรมีหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนเข้ามาช่วยสนับสนุน และจากการศึกษากลุ่มนักท่องเที่ยวพบว่า มีความต้องการให้ทางศูนย์บริหารงานในเรื่องของการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อ

บอกเส้นทาง และรายละเอียดของจุดต่างๆ ที่จัดแสดงภายในศูนย์ พร้อมกับการจัดตกแต่งสถานที่ทั้งภายในและภายนอก จะต้องสะอาด สวยงาม รมรื่น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารที่ดีที่จะทำให้ระบบการบริหารงานภายใน ศูนย์ตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งจากการศึกษาถึงประโยชน์และคุณค่าของตุ๊กตาชาววัง บ้านบางเสด็จ คณะกรรมการ สมาชิกของศูนย์ ประชาชน และนักท่องเที่ยว แสดงความคิดเห็นว่าตุ๊กตาชาววังมีประโยชน์ ในเรื่องของการเป็นสื่อที่ช่วยบันทึกเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ด้านการละเล่น ประเพณี วัฒนธรรม การดำรงชีวิตของไทยที่มีมาตั้งแต่อดีต และเป็นสิ่งของสำหรับมอบแสดงความยินดี เป็นของขวัญ ของฝาก ของที่ระลึก ซึ่งเป็นสื่อที่แสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และเอกลักษณ์ของชาติได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเศรษฐกิจ โดยรวมอันสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันในเรื่องการกระตุ้นให้ประชาชนสร้างธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ให้มากขึ้นในสังคม

จากการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ต้องการให้พัฒนาศูนย์ตุ๊กตาชาววังเป็นแหล่งเรียนรู้ เพราะเล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการถ่ายทอดมรดก วัฒนธรรม ผ่านผลงานการปั้นตุ๊กตาชาววังในด้านต่างๆ เพื่อให้เด็ก เยาวชน นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ ศึกษาเรียนรู้ และเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทยไม่ให้อสูญหายไป แต่ยังพบปัญหา/อุปสรรคบางประการ ในการจัดการแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตไทย เนื่องจากระบบการบริหารงานยังมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ระหว่างคณะกรรมการ และสมาชิกของศูนย์ ในการมีส่วนร่วมพัฒนาระบบการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ และขาด การสื่อสารเพื่อให้ความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างทางวัดกับศูนย์ ซึ่งมีเจตนาธรมณ์ในการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นมรดก วัฒนธรรมของชุมชนเหมือนกัน รวมถึงการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานโดยตรง และไม่มี งบประมาณในการจ้างบุคลากรภายนอกเข้ามาช่วยในการดำเนินงานดังกล่าวเพื่อจะพัฒนาไปสู่การจัดการแหล่งเรียนรู้ วิถีชีวิตไทยได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการบริหารงานอย่างเป็นระบบ และการปรับปรุงวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการโดยเปิด โอกาสให้บุคคลรุ่นใหม่ที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารเข้ามาช่วยพัฒนา
2. ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะการบริหารงาน และประชาสัมพันธ์เพื่อสมาชิกจะ ได้รับทราบข้อมูลในการดำเนินงานของศูนย์ อีกทั้งควรดำเนินการส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรภายในหน่วยงาน เช่น การจัดการฝึกอบรม การศึกษาดูงานด้านการบริหารงานแหล่งเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการ
3. ควรมีรูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น จัดกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยโดย การแสดงการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้และสนใจในประเพณีไทย ในขณะที่เดียวกันก็ เป็นการสร้างจิตสำนึกให้รู้คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมไทยไม่ให้อสูญหายไป
4. ควรมีการทำประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น จัดทำป้ายบอกทางให้มากขึ้นตามทางหลวงและตามสถานที่ ท้องเที่ยวต่างๆ ในละแวกนั้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้รู้จัก จัดทำแผ่นพับบอกประวัติความเป็นมาและสิ่งที่น่าสนใจ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถนำไปอ้างอิงหรือบอกต่อๆ กันไปให้กลับมาเยี่ยมชมในภายหลัง

5. ควรมีการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย เพิ่มรูปแบบเนื้อหาที่แสดงถึงวิถีชีวิตไทยร่วมสมัย เพื่อดึงดูดความสนใจจากกลุ่มวัยรุ่น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเรื่องระบบการจัดจำหน่ายสินค้าภายในศูนย์ผู้ค้าชาววังบ้านบางเสด็จ เพื่อให้สมาชิกส่วนรวมได้รับผลประโยชน์และการสนับสนุนจากคณะกรรมการอย่างเต็มที่ เนื่องจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผู้ค้าชาววังเป็นการสร้างระบบเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิงโดยสังเขป

- จิรา จงกล. (2532). **พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- นิคม มุสิกคามะ. (2536). **คู่มือ : การปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรมศิลปากร**. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน).
- พิรญาณ์ น่วมด้วง. **ชุดสืบสานการปั้นตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ เล่ม 1 ทำความรู้จักตุ๊กตา**. โรงเรียนบางเสด็จวิทยาคม จังหวัดอ่างทอง. (ผู้วิจัยได้รับความกรุณาในการศึกษาจากต้นฉบับซึ่งอยู่ในระหว่างรอการตีพิมพ์)
- _____. **ชุดสืบสานการปั้นตุ๊กตาชาววังบ้านบางเสด็จ เล่ม 2 ทำไมต้องเป็นตุ๊กตาชาววัง**. โรงเรียนบางเสด็จวิทยาคม จังหวัดอ่างทอง. (ผู้วิจัยได้รับความกรุณาในการศึกษาจากต้นฉบับซึ่งอยู่ในระหว่างรอการตีพิมพ์)
- ไพบุลย์ ช่างเรียน. (2532). **วัฒนธรรมกับการบริหาร Culture and Administration**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์.
- วิทยา ดำรงกุล. (2546). **การบริหาร**. กรุงเทพฯ: บริษัท ธีรด์เวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- ศรีศักร วัลดีโกดม. (2551). **พิพิธภัณฑ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน**. จัดพิมพ์โดย มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. หน้า.81-82
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2545). **เอกสารวิชาการลำดับที่ 23 รายงานการสัมมนาวิชาการ เรื่อง พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สว่าง เลิศฤทธิ. (2547). **การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สาธิต ไพรชาญจิตร. (2550). **การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภะ การพิมพ์.
- รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์**
- ศรินทิรา ปัทมาคม . (2544). **ความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น**. คุรุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. (2548). **รายงานการวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ์**. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- เอกสิทธิ์ วัฒนปรีชานนท์ . (ม.ป.ป.) **รายงานการวิจัยเรื่องการปั้นตุ๊กตาชาววังที่บ้านบางเสด็จ อำเภอ ป่าโมก จังหวัดอ่างทอง**.

